

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

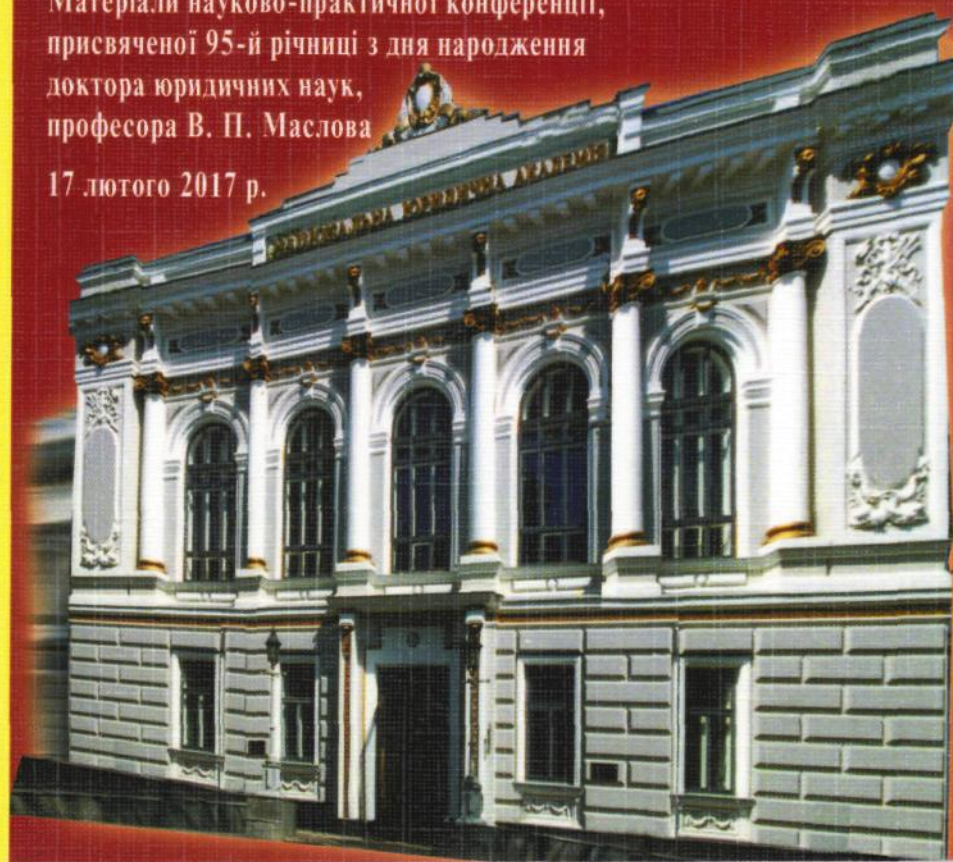
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«АСОЦІАЦІЯ ЦИВІЛІСТІВ УКРАЇНИ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА: ДОГОВІР ЯК ПРАВОВА ФОРМА РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНИХ ВІДНОСИН

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 95-й річниці з дня народження
доктора юридичних наук,
професора В. П. Маслова

17 лютого 2017 р.

жуть розділити майно, що є об'єктом їх права спільної сумісної власності, за *взаємною згодою* (ч. 2 ст. 69); місце проживання дитини, яка не досягла 10 років, визначається за згодою батьків (ч. 1 ст. 160). На відміну від договору, який регулює, як правило, лише майнові правовідносини, така домовленість може стосуватися й особистих немайнових сімейних відносин.

Ті права та обов'язки, які визначають для себе учасники сімейних правовідносин в порядку такого «компромiсного» регулювання повинні відповідати закону та моральним засадам суспільства. Сімейні права та обов'язки, які виникли на підставі договору, який суперечить моральним засадам суспільства, не можуть бути реалізовані в примусовому порядку, не підлягають правовому захисту.

Проте постає питання, чи має аналогічні наслідки порушення вимоги про відповідність моральним засадам суспільства «домовленості», яка, на нашу думку, існує виключно за умови, що підтримується суб'єктами сімейного права і припиняє своє існування з волі хоча б одного з них. Наприклад, якщо подружжя уклало шлюбний договір, за яким чоловік при розлученні отримує 2/3 спільного майна, а дружина – 1/3, то у разі спору між ними суд, за загальним правилом, вирішуватиме спір відповідно до умов цього договору. Якщо ж подружжя не уклало договору, але домовилося про те, що поділять спільне майно саме у такий спосіб, а згодом дружина не погодилася і звернулася до суду, то останній вирішуватиме питання про поділ майна цього подружжя відповідно до закону, виходячи з рівності часток, і відступить від цього правила лише за наявності визначених законом обставин (ч. ч. 2, 3 ст. 70 СК України).

Це наводить на думку, що вимога закону про те, що домовленість має відповідати моральним засадам суспільства, не забезпечує такого ж правового ефекту, як аналогічна вимога щодо договору. Приміром, приймаючи рішення про розірвання шлюбу, подружжя домовляються про те, що у зв'язку з тим, що дружина не працювала, була на утриманні чоловіка (хоч і вела домашнє господарство), вона не претендуватиме на рухоме майно, набуте за час шлюбу, який тривав, скажімо, 5 років, а збере свої речі індивідуального користування і виселиться з помешкання, яке належить на праві власності особисто чоловікові. Якщо в нашому прикладі дружина спочатку погодиться, а потім відмовиться і подасть до суду позов (в межах позовної давності) про поділ майна, то суд вирішуватиме

спір, виходячи з принципу рівності часток. Чоловік не в змозі буде оспорити це рішення на підставі того, що між ними існувала домовленість, бо з моменту подання дружиною позову домовленість припинила своє існування. Тож, якщо в основі домовленості полягатиме умова, яка не узгоджується з принципом справедливості, розумності, добросовісності, моральних засад суспільства, але цю домовленість підтримують обоє з подружжя, то вона все одно буде дійсною і реалізованою. Якщо ж один з учасників засумнівається у справедливості, розумності, моральності певних умов домовленості, то він може відмовитися від неї в односторонньому порядку.

Список використаних джерел:

1) Шимон С. І. *Поняття і юридичне значення «домовленості» як волевиявлення суб'єктів цивільного права* / С. І. Шимон // *Юридична Україна*. – 2009. – № 9. – С. 47-49.

Шишка О. Р.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОГОВІР ЯК ІНДИВІДУАЛЬНИЙ РЕГУЛЯТОР ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРЕДМЕТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

1. Категорія «договір» в цивільному праві має полісемічне значення та розуміється як: а) прояв свободи волездатних та рівних учасників цивільних відносин (ст. 1 та п.3 ч. ст. 3 ЦК України) в межах цивільно-правового режиму; б) індивідуальний регулятор цивільних відносин між його сторонами (ст. 6 ЦК України); в) міжнародний договір, що є частиною національного цивільного законодавства України (ст. 10 ЦК України); г) юридичний факт у вигляді правочину, тобто дії особи, спрямованої на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 2 ст. 11 та ст. 202 ЦК України); д) правовий засіб визначення меж здійснення цивільних прав (ч. 1 ст. 13 ЦК України), а також виконання цивільних обов'язків

(ч. 1 ст. 14 ЦК України); е) зобов'язальне правовідношення, що виникає на підставі домовленості двох або більше сторін з метою виконання юридичного обов'язку боржником (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо або утриматися від певної дії) на користь кредитора (ст. 509, 626 та Книга 5 ЦК України); є) форма закріплення зобов'язальних договірних правовідносин та посвідчення факту їх виникнення та існування, тобто документ у прямому розумінні цього слова; ж) типова нормативно-регулятивна модель суспільних відносин у праві, яка спрямована на упорядкування реально існуючих відносин.

2. Договір як індивідуальний регулятор цивільних відносин – це форма втілення регулятивної функції цивільного права, яка санкціонує можливість сторонам на їх розсуд, або на розсуд однієї сторони (за умов взаємоузгодженої волі другої сторони) визначити таким шляхом умови упорядкування цивільних відносин в межах та у порядку визначених законом.

3. Існування можливості відходити від типової нормативно-регулятивної моделі суспільних відносин, якщо немає прямої заборони, а також визначити умови договору, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства є проявом свободи учасників цивільних відносин, що має своє закріплення у ЦК України на рівні ч. 1 ст. 1, п. 3 ч. 1 ст. 3, ч. 1-3 ст. 6, абз. 1 та абз. 3 ч. 1 ст. 7, ч. 1 ст. 627, ч. 1 ст. 628 ЦК України. За таких обставин це повинно розглядатися як елемент правоздатності учасників цивільних відносин. При цьому, поведінка особи тісно пов'язана з мірою її свободи, яка визначається в межах правової свободи з приводу легітимізації умов договору. Такий висновок робиться з огляду на те, що можливість такої поведінки регламентується законом та санкціонована самою державою. Така можливість є передумовою виникнення відносин щодо встановлення прав та обов'язків між чітко визначеними учасниками, а також щодо встановлення та визначення інших важливих елементів договору, що визначені законом чи його сторонами. Така правова можливість не вказує на факт існування цивільних відносин, хоча за межами цивільного права може вказувати на відносини між його обладателем та державою. А отже, у загальноприйнятому підході, суб'єктивним цивільним правом воно не може бути. При цьому порушення такого елементу правоздатності може бути лише в наслідок прийняття державою або органами державної

влади незаконних нормативно-правових актів, що створюють перепони або неможливість її реалізації.

4. Слід звернути увагу, що реалізація вказаної можливості ставить за мету не задоволення своїх потреб та інтересів за рахунок майнової чи немайнової цінності блага (принаймні тих, що мають своє закріплення в ст. 177 ЦК України), а в упорядкуванні цивільних відносин, які складаються між його учасниками. У цьому сенсі природа відносин по узгодженню та легітимізації умов договору є відмінною від майнових та немайнових відносин, що є частинами предмету цивільного права відповідно до ст. 1 ЦК України. Хоча такі відносини і виникають між юридично рівними учасниками, проте їх виникнення є наслідком певної процедури по узгодженню та визначенню умов договору, а у подальшому, якщо згода сторін досягає взаємоузгодженої волі, що направлена на втілення у життя умов певної домовленості відбувається процедура їх оформлення у порядку встановленому законом, у тому числі у формі визначення на розсуд його сторін чи однієї із сторін. При цьому результат такої взаємоузгодженої дії його сторін втілює у життя умови (пункти), визначені на їх розсуд і погоджені ними та стають правилом поведінки для них, а у деяких випадках і для третіх осіб. В цьому сенсі договір, як регулятор цивільних відносин виступає формою упорядкування останніх, та є певним інструментом за допомогою якого можна розшифрувати та зрозуміти дійсні правила, за якими домовилися діяти сторони, а отже можна визначити дійсний зміст цивільного правовідношення, у тому числі механізм їх регулювання.

5. Відносини, що виникають між його сторонами внаслідок визначення та легітимізації умов договору, у тому числі інших його елементів змісту, слід відносити до організаційних чи координаційних відносин. Це пояснюється наступним чином. Так, тлумачний словник української мови під словами «організувати», «організувати» має наступні значення: 1) згуртувати, об'єднувати кого-небудь з певною метою. 2) чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь [1, с. 130]. Юридична енциклопедія під «організацією» розуміє (франц. organisation – впорядкування, від лат. organum, грец. ὄργανον – інструмент, знаряддя): 1) властивість будь-якого матеріального об'єкта, що виявляється у впорядкованості структури, внутрішньої будови; 2) одна з універсальних функцій соціального (в тому числі державного) управління. У такому

розумінні «організація» означає складову змісту управлінської діяльності щодо впорядкування певних суспільних відносин (об'єктів управління), раціональної побудови органів (апарату) управління (суб'єктів управління), а також системи управління в цілому як сукупності відповідних управлінських елементів, що перебувають у відношеннях та зв'язках між собою і утворюють органічну цілісність, єдність [2, с. 294-295]. Філософський енциклопедичний словник під «організацією» розуміє: 1) внутрішнюпорядкованість, узгодженість по взаємодії більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, що обумовлена його будовою; 2) сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [3]. Враховуючи наведене можна прийти до висновку, що «організаційна діяльність» пов'язана із впорядкуванням чого-небудь (структури, внутрішньої будови, певних суспільних відносин), що складає єдине ціле. В цьому сенсі ціле (цивільне право) повинне визначатись через його предмет, а організаційні відносини мають визнаватися як частина цілого.

6. Оскільки організаційні відносини відповідно до сьогоденного концепту цивільного права не складають його предмет, а підтвердження цього є ст. 1 ЦК України, то пропонується розширити та включити до предмету цивільного права і організаційні відносини. Аргументом цього є наступне: 1) такі відносини виникають між юридично рівними учасниками та засновуються виключно на взаємній та вільній їх згоді; 2) такі відносини санкціоновані нормативними приписами, у межах та у порядку визначених державою, які і самі виконують організуючу, впорядковуючу роль; 3) такі відносини врегульовані ЦК України; 4) такі відносини призвані оформлювати та втілювати у життя договір, що погоджений сторонами та виступає індивідуальнимрегулятором певних цивільних відносин; 5) такі відносини не є автономними, а їх існування на пряму залежать від основних цивільних відносин.

Список використаних джерел:

1) *Новий тлумачний словник української мови. У 4 т. Т. 3 / уклад.: В. Яременко, О. Слі-пушко. – К. : Аконт, 1998. – 928 с.* 2) *Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 4 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2002. – 720 с.* 3) *Философский энциклопедический словарь / под ред. Л. Ф. Ильичева, Л. Н. Федосеева, С. М. Ковалева и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.*

Шишка Н. В.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОГОВІР ЯК ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ: ПИТАННЯ ВОЛІ І ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ У ДОГОВОРІ

Концепт Цивільного права України закріпив полісемічний підхід до категорії «договір». Серед великого його різноманіття велике значення в механізмі правового регулювання цивільних відносин посідає розуміння та конструкція договору як юридичного факту. Підтвердженням є те, що більшість норм актів цивільного законодавства направлені саме на упорядкування договірних відносин, які виникають з домовленості, а останнє і зумовлює до виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. В системі юридичних фактів договір як юридичний факт має своє місце. Так, в цивільному праві за проявом волі чи її відсутності юридичні факти поділяються на юридичні дії та юридичні події. В свою чергу юридичні дії поділяються на правомірні та неправомірні дії як фізичних так і юридичних осіб [1, с. 88-89], а також інших учасників цивільних відносин. У даному разі договір є правомірною вольовою дією рівноправних учасників цивільних відносин.

Проте, договір є не просто юридичним фактом. Його рушійна сила є поштовхом до впливу механізму правового регулювання на відповідно договірні відносини, який оформлює та зумовлює до виникнення, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків, які функціонують і проявляються в межах цивільного правовідношення, що є результатом внутрішньої волі суб'єктів договірної правочину та її реалізації шляхом взаємного волевиявлення у формі, встановленій законом. Саме якість вольового критерію договору, як правочину, визначає зміст договірного зобов'язання. Тут виникає питання: як співвідносяться внутрішня воля сторін договору з їх волевиявленням? Адже саме воля і волевиявлення відіграють значну роль у визначенні того які наслідки тягнуть за собою дії його учасників – договірного чи недоговірного